ŻIEDA TA' KLIEM U TIFSIR

Ta' V. MIFSUD BONNICI

(*miġjub minn* Ġ. CASSAR PULLICINO)

(Jaqbad ma' *Leħen il-Malti*, Għadd 287-289)

M

MAĊĊA — maċċ żgħir, jew bosk żgħir. "Hemm tursin il-ħlejjiet; hemm maċċa".

MADAXXUN — Kull żewġ versi kotnina tat-tinda tad-dgħajsa.

MADRAB — "Għandna madrab ta' xatba jrid jinħatt u jinbena; il-widna tiegħu nqalgħet".

MAFRAD — Platt kbir qisu mgħajgna għax bħal dak li qallu jifred minn xulxin 'il dawk li bil-qiegħda qawqbiet ikunu mdawwrin miegħu biex jieklu.

MAFRAT — Lenbija tal-fuħħar li n-nies jieklu minnha t-tisjir.

MAĠENDA — Lewn bejn l-aħmar u l-vjola.

MAĠMAR NAR — Huġġieġa kbira.

MAHKUK (isem) — Ġobon maħkuk biex iroxxuh fuq il-għaġin imgħolli.

MAHKUKA — Maħduma żżejjed minn sena għal oħra; il-maqlub ta' mserrħa.

MAHLA — Dik ix-xkora li jdendlu f'għonq iż-żwiemel, bgħula, ħmir biex jieklu minnha.

MAKSAR — Dik il-ġebla li meta l-medda jew kanal tat-tisqija tkun miexja jew ikun miexi bl-ilma tiksirulu biha biex tgħaddih għal band'oħra; *something to dam up water with, breakwater.* "Neħħu dawk il-maksri"; "Is-sieqja jagħmlulha l-imkasar bi gzuz tat-trab imwaqqaf".

MAKTUR — *nofs maktur*, magħmul tirjanglu jew bi tliet minkba jew rokon.

MALLAT, IMALLAT — Ċerċer, iċerċer; qatta', iqatta'. "Żamm iċ-ċarċir u t-taqtigħ fuqu u t-tħammiġ", "dejjem immallat u mqatta"; iżid il-ħażin mat-tajjeb "dejjem imallat u jħallat".

MALLUTA (misem) — Imċewlħa, bħal imġebbda jew imġannta minn hawn u minn hinn fil-lbies, imqattgħa, imċerċra. "Donnok malluta" (isem) biċċa ma tiswiex, ċewlieħa. "Tiekol tħobb, tiġbor l-imlalet ma tħobbx".

MAMBAR (minn ħlief MANBAR) – Il-ġemgħa tan-nies li tkun tisma' min jipprietka; ħafna nies miġmugħa flimkien. "Inġabru mambar nies" (folla); "mambar bhejjem fil-għalqa" (qatgħa kbira); Iktar fil-wisa' jgħidu "mambar nar" flok "maġmar nar", jiġifieri ħuġġieġa kbira.

MANGARIJA – Temp meħud u ma jagħmilx. "Mangarija tal-ħajbur".

MAGHDUB – Inkurlat, miġġieled. "Magħdub mal-mara".

MAGHLEF – Xkora għalf, kemm wieħed jagħlef f'darba aktarx il-bhejjem. "Magħlef żara", silla, zkuk tal-pastard, pal tal-bajtar u x'naf jien.

MAGHLEF GHALIH – Li ma jħobbx jagħmilha ma' nies; *unsociable.*

MAGHLEF TAL-AHDAR – Kull għalf li jagħtu lill-bhejjem malli jaqtgħuh, tari, mhux niexef. Il-ħaxix hu magħlef aħdar. Is-silla tista tkun tal-aħdar u tan-niexef.

MAGHSEL TAS-SILLA – Iz-zokk tas-silla, iz-zokk tal-warda. Il-magħsel meta jkun għadu tari jekluh in-nies tar-raħal Għawdxin; imorru għalih it-tfal qtajja' qtajja', minn daqqiet il-kbar ukoll. "Bl-ilma f'waqtu u kemm imiss kull magħsel taż-żara' jfaqqas l-ifriegħ".

MAQBAD – Ma' iex tqabbad idejk; bħal ħofra żgħira jew għafsa mal-ħajt biex tqabbad idejk magħha fejn hemm għolja xifer tal-blat, biex titla'.

MAQBAR – Fil-wisa', "għata tal-friex, musulew".

MAQGHAD TAL-ILMA – Lok baxx fejn iħobb joqgħod l-ilma. "Il-Maqgħad (tal-ilma) tal-Marsa".

MAQTUX – Ħażin, "Maqtux li hu!", gustuż.

MAR MA' (imur ma') – Għamel, jagħmel minn. "Il-baħar imur mal-qamar". *Mar man-nies,* daħal man-nies, mar jaħdem mal-barranin bil-flus. "Jekk ix-xlief ma jlaħħaqx 'l uliedek ikollok iddaħħalhom man-nies".

MARBAT – Toqba ġol-blata minfuda minn naħa għal oħra ma' xhiex torbot il-bhejjem.

MARĠ – Raba' mhux maħdum, żdingat u mhux imfittex għax qiegħed f'ġenb ħażin, imħolli aktarx għaż-żwiemel, ħmir u baqar biex jirgħu fih, il-biċċa l-kbira mnejn igħaddi ż-żiemel l-abjad, jiġifieri ħdejn il-widien, u fih in-nixa tal-ilma. Imkien baxx mnejn igħaddi l-ilma ta' wied imħolli mergħa għall-bhejjem. "Għerqet marġ".

MARĠA – Xi mkien tafli b'nixxiegħa minn taħt l-art li jinbet is-simar fih; fejn jiltaqgħu daqs tlieta jew erba' nixxigħat.

MARMAR, IMARMAR – Tbażża', jitbażża', bħal min, ngħidu aħna, titolbu xi ħaġa u ma ttihx qalb jagħtihielek, imarmar.

MARŻEBBA – Omm iż-żronġ.

MATALLUN – Tinstama' fil-għidut "twil donnu matallun".

MATMURA – Hofra fit-tiben li l-bdiewa jimlewha bil-qamħ; ikel (provviżjon).

MATRENDI – Ċajt ta' min dak ma jinżillu u l-ieħor ma jogħġbu; *esigenze di chi è delicato nei suoi gusti; fastidiousness.* "Għandu ħafna matrendi".

MATTAR, IMATTAR – Għamel, jagħmel l-imtajjar. "Għandi dik l-għalqa mejta għaż-żrigħ; ser nara mmurx immattarha". [Għal żiemel] jiftaħ riġlejh wiesa' fil-mixi, "Dak iż-żiemel imattar iżżejjed".

MATTRU – Dik il-biċċa tan-newl li biha jistiraw jew imattru l-pezez jew bċieċ tal-insiġ.

MAZKALA jew **MAZKANA** – Ġebla kbira ħdejn il-laqx, u żgħira ħdejn tirxa u ħdejn xulliela wkoll, il-mażkana kif taħsel tinqata', mhix maħduma. Tiswa bħal feles biex jimmastizzaw biha. "Il-mażkan jiswa għat-tiswija tat-toroq meta jkunu qegħdin jerfgħu għali".

MBAHBAH – diradato. *Hobż imbaħbaħ,* minfux.

MBARQAM – Kollu borqom, li ma jinfdu xejn. "L-ajru mbarqam", mimli, mitbuq bi sħab oħxon; mela li ma tinfdux.

MBASTA – Linja meħjuta u maħruġa 'l barra għaddejja rieqda mill-wisa' tad-dawra ta' dublett jew komma minnhom fihom maqluba 'l isfel bħala żina jew taqsira; refċa, Taljan *piego;* Ingliż *tuck*; "Qis l-imbasta". Fil-ktir *bsati* jew *imbasti.*

MBERBEX – Mħallat jew imnaqqax b'ħafna lwieni. "Drapp imberbex".

MĊAMPAR – *Untidy.*

MDAGHBEN – Li jsiru fih id-dgħaben. "Riħ imdagħben" mitluf, daqqa jonfoħ 'l hawn u oħra 'l hinn.

MDAHDAH – Maħsus. "Jekk mhux marid, mhux imdaħdaħ?"

MDANA SIĠAR – *A row of trees;* mdana taraġ, *a flight of stairs.*

MDAQQ – Tiben tax-xgħir midquq jew żara' niexef imfarfar mill-isbul. "Igħin ruħu b'dak l-imdaqq" il-bidwi mill-Mosta 'l isfel; mill-Mosta 'l fuq ma jkollhomx imdaqq u rbat, ikollhom il-ħalfa.

MDEBBER – Maqbud, tal-kelma, marbut.

MDEWWAH – Stordut, b'uġigħ ta' ras.

MEĊĊEĊ, IMEĊĊEĊ – (Minn bidel *miċċeċ,* minn *miċċa*) bil-miċċa mtellgħa, għalhekk bil-lsien tan-nar jogħla (għall-lampa), għalhekk turi

ħafna. "Xi tmeċċeċ!". Iżjed fil-wisa' jżebbeġ: "Daqs nemes imeċċeċ għajnejh".

MEDDA, MEDED – Kanal, Kanali (katusi mimduda) ta' ġebel biex isaqqu l-ilma bihom – *stone channels for the conveyance of water for irrigation.* Medda ħajt – tul ta' ħitan baxxi. Medda tfisser ukoll il-biċċa lasta ta' xatba li tiġi msallba kontra d-dwali. Il-meded ta' sodda huma l-ħadidiet tal-ġnub sejrin mimduda għat-tul.

MEHID – Dak li wieħed jieħu – uċuħ, ġabra tar-raba', għetien tal-art, imħida.

MEHUL – (Il-Magħmul ta' *weħel*). "Sabu xini meħul mal-blat tal-baħar".

MELLAQ, IMELLAQ – Faħħar, ifaħħar biex jingħoġob għall-ħsieb ta' moħħu; mela moħħ dak li jkun b'żegħil qarrieqi; fewwaħ, ifewwaħ lil għajru biex jaqlagħlu għajnu u jieħu xi ħaġa minnu; melles lil xi ħadd bi kliem qarrieq biex jiġi f'tiegħu.

MELQGHAT TAL-ILMA – Skontri jew bħal kanali mfannda u għoli ta' trab imwaqqaf u mballat biex jilqgħu l-ilma tax-xita u jsuquh aktarx għal ġol-egħlieqi.

MENDAQ – Biċċa raba' żgħira aktarx qalb il-blat. "Ha l-imrieħel tannagħaġ qalb l-imniedaq; *Mendqa* – gonta raba' (Pl. *mniedqa*) "Għandi mendqa raba' (ntejfa, daqsxejn)".

MENZA – Ir-rfigħ jew l-armar, ħa(bel?) u stanga.

MERZUQ – Dija ħierġa, splingun; *l-imrieżaq tax-xemx,* titjir ta' ħwejjeġ maħlula u magħquda flimkien. "Il-Munġbell jitfewwaq imrieżaq tannar"; l-ilma mtajjar jew ħiereġ bis-salt minn żennuna miżieb u x'naf jien; "dawk il-għejjun li jarmu l-imrieżaq tal-ilma donnhom fidda".

MEXA L-HSARA – Sarraf u ra min jifhem xi ħsara hemm; "ġejna fil-Qorti u min mexa l-ħsara tala' jixhed".

MFEĊLAQ – Mhux sewwa, mhux sod, maħdum kif ġie ġie, bla kont, addoċċ. "Tinseġ imfeċlaq", "ma nħobbx ħaġa mfeċilqa".

MFERKEX – Mitluf, mherwel. "Sa tliet jiem il-qamar ġdid ikun għadu mferkex".

MFEXFEX – Mitlugħ u kollu toqob (il-ħobż); "Alla jbierek dal-ħobż kemm hu mfexfex"; *ħobż imfexfex* "sponge bread".

MĠELLED (għas-siġar) – Mimli għoqod.

MGELGLA – Jew bil-friefet. Igħiduha għal mogħża marida bl-ilma trabbi l-friefet fil-fwied li dawn mita tiftagħha joħorġu jtiru. Il-mogħża ħajja tingħaraf b'dil-marda għax il-ħjut tad-demm ta' għajnejha jibdew jint-

few. Imutu malli tintefa l-aħħar ħajta.

MGERREX (għar-raba') – Mhux mitbuq, jiġifieri baqa' bit-tub u t-trab, ma ġiex maħlul bit-trab.

MGHALLMIJA – L-istqarrija, ħal jew professjoni ta' min hu mgħallem; "Bl-imgħallmija tiegħu kollha ma beniex tajjeb" *l-imgħallmija pulita,* i.e. is-snajja' s-sbieħ, jiġifieri t-tpinġija jew il-pittura, l-inqix irqiq jew l-iskoltura, il-bini kif is-sengħa jew l-arkitettura, ħlewwiet it-taqbil tal-ilħna jew il-mużika. "Int x'jidhirlek li int billi tikkonza l-ġlud? Dik mhix imgħallmija pulita, la ma għandekx ħila tagħmel inkwatru!"

MGHAMMED – Li fil-għamad; "l-ajru mgħammed (bl-għamad tas-sħab)".

MGHASRA – Fejn jew fiex wieħed jagħsar inbid, żejt, tadam u x'naf jien.

MHALLA – Armata, riġmenti, tajfa ġelledija.

Rajna l-Imħalla Torka
Għaddiet minn taħt ir-riħ;
Dalwaqt issir in-nafra
'Il niesna biex issieħ.

MHAXLEF – Kif ġie ġie, u ħażin. "Titħaddet imħaxlef".

MHAWWAH – fieragħ, vojt minn ġewwa, u minn barra ma jidherx. "Hajt im-ħawwaħ itaptap".

MHEJJEM – Imżiegħel, imfissed; fil-wisa' tittieħed flok imkabbar, bħal meta ngħidu "mhejjem bil-mustaċċi".

MIDHAL – Port, bajja, "Il-midħal ta' San Pawl". *Midħla tad-dar,* ħabib tad-djar; *midħal il-ktieb,* kelmtejn li jdaħħlu l-qarrej qabel jibda l-ktieb.

MIDLIEL – Bix-xagħar nieżel 'l isfel, twil. *Mogħża midliela,* li għandha sufha twil donnu dliel; "kemm hi midliela dik il-mogħża!"; *xortih midliela,* i.e. ħażina.

MIĠBED – Travu jew għuda kbira tawwalija magħmula aktarx mgħawġa li magħha jorbtu l-bhima biex tiġbed. Biċċa tal-*milja.*

MIĠBHA – Imkien jew lok fejn iqiegħdu ħafna ġarar tan-naħal. Igħidu għal min jiekol ħafna "jiekol miġbħa".

MIĠRA – Hodon ilma għaddej jiġri, nixxiegħa. "Dari *fih* ilma l-Imtaħleb, iżda l-Gvern ha l-miġra l-kbira".

MIGRIŻA – Sikwit tigreż, ma jħosshiex fiha.

MILGHAQA – Kuċċarina.

MILJA – Sienja la Torka li jimlew l-ilma biha biex isaqqu r-raba'. Bil-

milja, kull barmil li timla il-bagħal treġġgħu lura.

MILL – Taħsir abjad li jmiss l-uċuħ li jniżżlilhom u jnixxfilhom weraqhom. "Dis-sena l-bħajra ma rnexxietx għax messha bħal mill u spiċċat fix-xejn". Il-mill jiġi mill-ajru u għad ma nsabetx duwa għalih. "Il-qoton jimtess bil-mell". Il-mill jew mell huwa l-agħar mess; il-għerq filli safi filli jiswied; taħt il-għerq jixxarrab u l-frott jekk ikun fih imur lura.

MILUDA – Li wildet, li għadha kemm wildet.

MIMMI – L-ikħal ta' għajnejk.

MINFES – Tfisser ukoll rewwieħa, ventilatur.

MINFUD – Bżonn il-flus.

MINŻEL – Miex tinżel. Bħal taraġ magħmul fil-blat, fejn il-plajja hija għalja, biex jinżlu s-sajjieda miegħu sal-baħar, u mita jkun magħmul rampa bil-meded tal-għuda jiġbdu d-dgħajjes għar-rdoss fih.

MISREK – Kannol irqiq. "Il-Fieres talab misrek ilma", "magħluba donnha misrek".

MISTRIEH – Siġġu.

MITBUQ (għar-raba') – Maħdum sewwa bit-trab maħlul. "Meta nkunu naħartu t-tira biex dawk l-erba' żergħat nitfgħuhom fejn hu mitbuq".

MITĦNA – *Mitħna tar-riħ, Mitħna tal-miexi* jdawwarha bagħal u tkun ta' 24 xiber tond.

MITILGĦA – Ħmira.

MITLAQ – Daqsxejn għodda tas-sajd li jkun fiha s-sufra, ix-xagħar, il-ħarir, iċ-ċomb, is-sniener. "Il-mitlaq jinsieh xlief tax-xagħar, jaqbdu bih sargi u kaħli".

MIXRAQ – Mnejn tixref ix-xemx fil-għodu; mnejn tidher titla' x-xemx; il-Lvant.

MIXTA – Bħal għar kbir fejn hemm ġebel għali, maħluq minn Alla. "Hemm mixta l-Imġarr, hemm oħra Wied ir-Riħan, hemm oħra x-Xagħra jgħidulha Għar Kalipso, oħra n-naħa tax-Xlendi. Il-mixta tar-Ramla jagħmlu fiha erba' mitt ħemel broxka fiha. Il-mixta tax-Xlendi jduru erba' mtieħen ġo fiha". Tfisser ukoll għar fejn jaħżnu x-xewk u l-ħatab taż-żabra.

Marzu marzellu
Ħaraq il-mixta u r-rixtellu.

MIŻIEB – Biċċa tal-mitħna tal-kaħwa. Ikun taħt id-*delu*, qisu l-qiegħ tiegħu, li minnu jaqa' l-kaħwa mbaskat.

MKAFKAF – Milbut fih innifsu bħalkieku għadmu miġbuda bħal qodbien ta' qoffa; "imkafkaf bil-bard".

MKIF – L-imsiba ta' kif għandek tagħmel ħaġa; il-għodda li tmexxik jew twasslek għall-ħsieb ta' moħħok; it-triq teħdok fejn trid; mezz, bit-taljan *mezzo*, bl-Ingliż *means*. "Inrażżnu l-ġibdiet ħżiena ta' qalbna; b'dan l-imkif wieħed isib il-hena f'qalbu"; "meta jtuh bosta żara' l-qamħ jinbet imkiffen (ġewwa xulxin wisq), imbagħad jibqa' rqieq ma jikbirx".

MLEFF – Biċċa tas-suf maħduma bix-xniexel fiex wieħed jilteff; xall.

Wiċċ ta' Lbudija sbejjaħ
Imgeżwar ġol-imleff,
Langasa minn tal-anġli,
Perlina li tinseff.

MLIES – Sar mieles, inħefa, ittiekel, illaxka. "It-tapp tal-flixkun imlies".

MNAFFAT – Mimli nfafat.

MNAHHAL (miseru) – (għall-ġebel) – Li tajjeb għall-ġir jew ġibs (imma ma tkunx bajda bajda bħall-ġibs). "Blata mnaħħla tħalliha għall-arja ssir tal-qawwi".

MOGHTIJA – Dak li meta tieklu jtuqek jew iwitik, dak li jsaħħek minn ġewwa u jinbidel f'demm; nutrizione, *nourishment*. "L-għasel tal-Aħrax l-iktar li fih mogħtija għax tas-sagħtar".

MOHRAR – "Ir-raba' moħrar iżomm ruħu xott bħax-xaħx; fih ix-xogħol jiswa qabel". Hekk jissejjaħ dak ir-raba' li taħt ikollu l-blat imfarrak, ikun radam. "Ir-raba' moħrar ħażin, ma jiswa xejn"; "ir-raba' moħrar iħobb jagħmel ix-xufxief".

MOQRAS – Inbid; *detto per vino come bevanda atta a divenire acida; A name applied sometimes to the wine as a beverage apt to turn sour.*

MOXX – Għoddu niexef, nofs niexef. "Ġbejniet moxxi", "biċċa għuda moxxa"; "iż-żara' ġie waqt nagħilfuh moxx".

MOXXU MOXXU – Li jidher rieqed u għandu tiegħu.

MOXT – Hekk tissejjaħ il-warda tal-qoton. "Il-moxt tal-qoton meta jagħqad isir ġewża".

MQABBEL – Mogħti bi qbiela. "Xagħra mqabbla għall-mergħa".

MQAJJAR – Nofs niexef jew imnixxef, xott, xott. "Il-ħwejjeġ li nxarna ġa mqajrin, ftit ieħor jinxfu"; "il-ġbejniet ta' fuq il-qanniċċ għad mhumiex imqajra"; "l-art misqija, tonqoxha l-arja tidħol fiha, issir xotta xotta tiġi mqajra".

MQARDEN – Ma ġiebx ruħu, baqa' ma ħoloqx, baqa' ċkejken u niexef; baqa' magħkus fih innifsu. "Dawk is-siġar imqardnin wisq"; "mogħża mqardna"; "tiġiġiet imqardnin".

MQARNAS – Qagħad u ma kielx għal qalbu, ma ħax gost b'li qalulu, tkemmex taħt l-uġiegħ.

MRAMMA – Bħal għanqbut li jitrabba fir-ross mita jiqdiem.

MREJKBA – Dik il-ħaġa magħmula bħal imkebba, erba' qasbiet marbuta li jitilquha l-baħar biex tmexxi l-konz li jkun marbut magħha; timxi bir-riħ.

MREWWAH – Imħolli riewaħ. "Jien magħkus u ħaddieħor imrewwaħ".

MRIEGHI – *Hobż mriegħi,* naqra artab aktar milli jmissu għax ikollu ftit ilma żejjed.

MRIĠĠEL – Maħruġ mir-riġel flok mir-ras. "It-tarbija ġiet imriġġla".

MSARSRA – *Hitan imsarsra,* sa jaqgħu, imżakkra.

MSIHIR – Taqtiegħ u wġiegħ tal-imsaren imxierek mal-għamil tad-demm u x-xaħam, sabb id-demm.

MTAL, JIMTAL (għamil) – Dam, idum; "Fil-bini tal-knisja qedin jimtalu"; ħalla, iħalli għal darb'oħra, "tiġien jimtalu, għidien kbar tal-Knisja le jimtalu". MTAL (isem) – dewwim "b'ħafna mtal ma tasal imkien".

MTEXTEX – Mimsus, mhux safi. "Mara mtextxa, għalqa mtextxa" (mhix mimlija sewwa).

MTIRA – Faxx raba' ta' għalqa maqtugħ bil-moħriet u mhejji għaż-żrigħ; "baqagħli x'erba' mtajjar irrid neħlishom".

MUXQAQ – Batut bil-laħam, bħallikieku laħmu beda jixxaqqaq bis-simna.

MWAHHAL – Musmar imwaħħal mal-ħajt għax waħħluh, u frejgata meħula fil-blat għax weħlet uħidha.

M'USA' – Mill-wisa' ta'. "Fsieqi tal-ġild immellah m'usa' sieq ta' raġel".

MXIEGHER – Mixquq, miksur kemmxejn. "Tubu ta' lampa mxiegħer ma juri ċar", "biċċa flus imxiegħra ħossha jtaptap".

MŻABI – Ta' nofs skola, mhux 'il quddiem fil-għerf, għafsi għal quddiem in-nies.

MŻAQQ – Mogħwi.

MŻERNAQ – Li fih bosta lwien; "xagħar imżernaq" (abjad u iswed).

MŻIKKEM – Li għandu żikma jew tiżdima, u ħa riħ f'imnifsejh.